

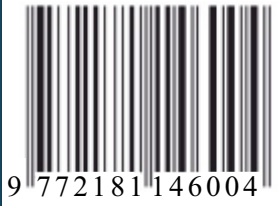
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

5/2022

E-ISSN 2181-1466

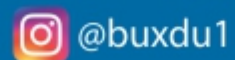
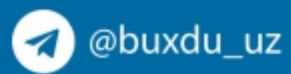

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

5/2022

MUNDARIJA

Tursunov A.R.	Morphological stages of word formation	104
Ubaydullayeva D.F.	The problems in comprehension of english morphology in the process of cesond language acquisition	107
Йўлдашева Х.Қ.	Тилшуносликда бадий матни социопрагматик аспектда тадқиқ этишининг долзарб муаммолари	113
LITERARY CRITICISM		
Касимова Р.Р.	Таржимашунослик истиқболлари: интертекстуаллик ва мутаржим фаолиятига қўйиладиган талаблар	116
Қосимова Н.Ф., Карбозова Г.К.	Таржимани оптималлаштиришнинг когнитив механизмлари	123
Рўзиев Н.Қ.	Ўзбек халқ афсона ва ривоятларининг жанр ҳамда тил хусусиятларини англизча таржимада сақлаш маҳорати	127
Касимова Р.Р., Рўзимуродова З.Ғ.	Таржимашунослик тарихи, тараққиёти, турлари ва моделлари	133
Khudayberdiyev A.A.	The artistic concepts of "Homeland" and "Nation" in the works of Siraj ud-din Sidki	140
Ganieva O.Kh.	“East of Eden” романида қаҳрамонлар хулқ-атворига жамият фикрининг таъсири	146
Mizrabova J.I.	Kalambur semantik xususiyatlarini tarjimada aks ettirishdagi o'ziga xosliklar (u.shekspir pyesalari misolida)	150
Choriyeva M.Q.	Abdurahmon Tamkin Вухоро адабий муhitining yirik vakili	159
Сафарова З.Т.	Тарбия романларида готик роман элементлари таҳлили	165
Садуллаев Ф.Б.	XX аср АҚШ модерн адабиётининг тарихий ҳамда ижтимоий негизлари	171
“NAVOIY GULSHANI”		
Бекова Н.Ж.	Азал ҳам сен, абад ҳам сен...	177
ECONOMICS		
Zang Hongyan	A case study on international scientific and technological cooperation between China and Uzbekistan	181
HISTORY		
Рашидов О.Р.	XX асрнинг 30-йилларида ўзбек зиёлиларининг қатағон этилиши	186

**XX АСР АҚШ МОДЕРН АДАБИЁТИНИНГ ТАРИХИЙ ҲАМДА
ИЖТИМОИЙ НЕГИЗЛАРИ****Садуллаев Феруз Бахтиёрович***Инглиз адабиётишунослиги кафедраси катта ўқитувчиси, БухДУ
feruz.sadullaev@mail.ru*

Аннотация. XX аср АҚШ модерн адабиёти асарларининг мазмунидаги салмоғи, шаклий ўзига хослиги ҳамда муаллифларнинг моҳирона ёндашуви билан янги чўққиларни забт эта олди. XX аср Америка адабиёти мазкур даврнинг муҳим тарихий воқеалари, ижтимоий ҳамда маданий ҳаётдаги ўзгаришларни акс эттира олгани билан аҳамиятлидир. Жумладан, асрнинг биринчи ярмида содир бўлган иккала Жаҳон урушлари, унинг салбий оқибатлари ҳамда иқтисодий таназзул каби зиддиятли ҳолатлар миллат адабиётига ўз таъсирини ўтказмай қолмади. Адиблар ижод намуналарида даврнинг эътиборга молик илмий ютуқлари билан бир қаторда, иқтисодий ва ижтимоий жабҳадаги, маънавий ва ахлоқий масалаларга диққатларини қаратишди. Бу эса, ўз навбатида, нафақат асарларнинг мавзуларида, балки ёзувчиларнинг услубида ҳам намоён бўлди. Ижодкорлар асрлар давомида шаклланган анъанавий адабий қадриятлардан бирмунча чекиниб, ҳаётни кенгроқ қамраб олишга, давр муаммоларига чуқурроқ сингиб боришга уринишди. Гарчи аср бошидан ўз устунлигини қўлдан бермаган реализм ҳамда натурализм оқимларининг таъсир кучида сусайиши сезилмаган бўлса ҳам, аммо асрнинг дастлабки ўн йиллигидан кейин уларнинг бошқа адабий оқимлар билан кесишуви, чатишиб кетиши, ўзаро сингиши сезила бошланди.

Мазкур мақолада модернизм, унинг бадиий адабиётда шаклланиши, Америка модерн адабиётини юзага чиқарган тарихий ҳамда ижтимоий сабаблар, маданий омиллар сингари масалаларни ёритишга уринамиз.

Калит сўзлар: модернизм, реализм, натурализм, Америка адабиёти, ёзувчи, оқим, роман, ҳикоя, асар.

Аннотация. XX век смог достичь новых высот весомостью содержания, оригинальностью формы и умелым подходом авторов произведений современной американской литературы. Американская литература XX века знаменательна тем, что может отразить важные исторические события этого периода, изменения в общественной и культурной жизни. В частности, конфликтные ситуации, такие как две мировые войны, их негативные последствия и экономический спад, имевшие место в первой половине века, не оставили своего следа и в отечественной литературе. Наряду со значительными научными достижениями того периода писатели уделяли внимание в своих произведениях социально-экономическим, духовно-нравственным вопросам. Это, в свою очередь, проявлялось не только в тематике произведений, но и в стиле писателей. Писатели несколько отступили от сложившихся веками традиционных литературных ценностей, стремясь шире осветить жизнь, глубже проникнуть в проблемы времени. Хотя влияние течений реализма и натурализма, не потерявших своего господства с начала века, не уменьшилось, но после первого десятилетия века стало ощущаться их пересечение с другими литературными течениями.

В этой статье мы пытаемся обсуждать такие вопросы, как модернизм, его формирование в художественной литературе, исторические и социальные причины и культурные факторы, создавшие современную американскую литературу.

Ключевые слова: модернизм, реализм, натурализм, американская литература, писатель, течение, роман, повесть, произведение.

Abstract . The twentieth century was able to reach new heights with the weight of content, originality of form and skillful approach of the authors in their works of modern American literature. American literature of the 20th century is significant in that it can reflect important historical events of this period, changes in social and cultural life. In particular, conflict situations such as the two world wars, their negative consequences and the economic downturn that took place in the first half of the century left their marks in the national literature either. Along with significant scientific achievements of that period, writers paid attention in their works to socio-economic, spiritual and moral issues. This, in turn, manifested itself not only in the subject matter of the works, but also in the style of the writers. The writers somewhat

retreated from the traditional literary values that have developed over the centuries, trying to illuminate life more widely, to penetrate deeper into the problems of the time. Although the influence of the movements of realism and naturalism, which had not lost their dominance since the beginning of the century, did not decrease, after the first decade of the century, their intersection with other literary movements began to be felt.

In this article, we attempt to discuss issues such as modernism, its formation in fiction, the historical and social causes, and cultural factors that have created contemporary American literature.

Keywords: *modernism, realism, naturalism, American literature, writer, trend, novel, short story, work.*

Кириш. Ҳар бир миллат адабиётида бўлганидек, Америка адабиётида ҳам турли адабий оқимлар, жанрлар хилма-хиллиги, адиблар услубидаги турфалик кузатилади. АҚШ адабиёти ўзининг тўрт асрлик тарихи давомида айнан йигирманчи асрга келиб мисли кўрилмаган эврилишларни бошидан кечирди. Зотан, мазкур давр адабиёти янгича руҳ ва кўриниш касб этди. Л.Толстой ҳар қандай санъат асарининг фазилати учта хусусият орқали белгиланишини қайд этиб, улар сирасига асарнинг мазмунини, яъни мазмуннинг салмоғини; ташқи гўзаллиги, яъни унинг маҳорат билан яратилиши; самимият билан, яъни муаллиф тасвирлаётган нарсасини ўзи жонли тарзда ҳис қилиши билан эканини таъкидлайди [2:179]. XX аср АҚШ модерн адабиёти ҳам асарларининг мазмунидаги салмоғи, шаклий ўзига хослиги ҳамда муаллифларнинг моҳирона ёндашуви билан янги чўққиларни забт эта олди. Мазкур мақолада модернизм, унинг бадиий адабиётда шаклланиши, Америка модерн адабиётини юзага чиқарган тарихий ҳамда ижтимоий сабаблар, маданий омиллар сингари масалаларни ёритишга уринамиз.

XX аср Америка адабиёти мазкур даврнинг муҳим тарихий воқеалари, ижтимоий ҳамда маданий ҳаётдаги ўзгаришларни акс эттира олгани билан аҳамиятлидир. Жумладан, асрнинг биринчи ярмида содир бўлган иккала Жаҳон урушлари, унинг салбий оқибатлари ҳамда иқтисодий таназзул каби зиддиятли ҳолатлар миллат адабиётига ўз таъсирини ўтказмай қолмади. Хусусан, бу таъсир уни юқори чўққиларга олиб чиқгани эътиборлидир.

XX аср Америка модерн адабиётида реализм, натурализм, регионализм (минтақавий реализм), психологик реализм каби бир қатор адабий оқимлар бир-бири билан ҳамоҳанг тарзда ривожланди. Шунингдек, XIX аср сўнгидан бошланиб, XX асрнинг доғули жараёнлари давомида жамият ҳақсизликларини бадиий адабиётда реал тасвирлашга ундаган реализм, натурализм сингари адабий оқимлар билан тенгма-тенг бир гуруҳ адабиёт вакиллари “Америка орзуси”, ижтимоий ҳамда маданий ҳаётга нисбатан муносабатларини ифодалашда “янгилик” тарафдори эканликларини асарларида акс эттиришга урина бошлашди.

Тадқиқот объекти ва қўлланилган методлар. Ҳ.Каримов ҳар қандай янгиликнинг асоси тафаккур, ҳаётни идрок этиш иқтидори ва давр эканини таъкидлайди. [3:117] Модернизм ҳам ўз-ўзидан вужудга келмади, балки адабиёт вакиллари пухта билимлари, узоқ ҳаётий кузатувлари ва тажрибалари замида ҳосил бўлди. Гарчи Америка модерн адабиёти 1914-йилларга қараб кириб келган бўлса ҳам, модернистик қарашлар Европа адабиётини XIX аср ўрталарига келиб шаклланиб улгурган эди. Илғор фикрлайдиган бир қатор адабиёт намояндлари воқеликни анъанавий тасвирлашдан секин-асталик билан чекиниб, жадал ривожланиш йўлидан бораётган реал ҳаётдаги техникавий инқилоб ҳамда З.Фрейд таълимоти таъсирида янгича қарашга эга бўлишди. Мазкур авлод борлиқни нафақат ақл ва тафаккур билан, балки эндиликда қалблари билан ҳис қилиб, идрок эта бошлашди. Натижада, бадиий асарларда турфалик, бетакрорлик ва турли хил ёндашувлар вужудга келди. Айтиш мумкинки, реализмдан фарқли ўлароқ, модернизмнинг мақсади реал ҳаёт тасвири эмас, балки муаллифнинг тасаввурида гавдаланган воқелик десак, хато бўлмайди.

Аслида “модернизм” қандай луғавий маънога эга ва у адабиётда бошқа оқимлардан қандай адабий хусусиятлари билан ажралиб турди?

Ж.Каддоннинг “Dictionary of Literary Terms & Literary Theory” луғатида “модернизм”га қуйидагича таъриф келтирилади: “*Modernism is a comprehensive but vague term for a movement (or tendency) which began to get under way in the closing years of the 19th century and which has had a wide influence internationally during much of the 20th century. The term pertains to all the creative arts, especially poetry, fiction, drama, painting, music and architecture.*

As far as literature is concerned modernism reveals a breaking way from established rules, traditions and conventions, fresh ways of looking at man’s position and function in the universe and many (in some cases remarkable) experiments in form and style. It is particularly concerned with language and how to use it (representationally or otherwise) and with writing itself” [4; 515]. Юқоридаги таърифдан кўриниб

турибдики, модернизм кенг камровли оқимлардан бири, аммо мавҳум тушунча сифатида қаралади; барча санъат турлари, хусусан, шеърят, наср, драма, рассомчилик, муסיқа ва архитектурада устуворлик касб этади. Бадиий адабиётда қатъий белгиланган адабий қондалар, анъаналар ва меъёрлардан чекиниб, инсоннинг борликдаги ҳолати ва функциясига янгича қараш, шакл ва услубдаги тажрибалар мажмуидир. Хусусан, бадиий тилдан моҳирона фойдаланиш, умуман ўзига хос ёзиш ва яратишга оид масалаларни қамраб олади.

Ўзбек адабиётшунослигида ҳам “модернизм”нинг сифатлари ҳамда хусусиятлари ҳақида етарлича маълумотлар келтирилади. Айниқса, Д.Қуронов “модернизм”ни XIX аср охири – XX аср бошларида оммалашган термин, санъат ва адабиётда декадансдан кейин майдонга чиққан нореалистик оқимларнинг умумий номи сифатида тушунилишини қайд этади. [8;176] Адабиётшунос мазкур оқим тўсатдан пайдо бўлмагани, унинг куртаклари азалдан мавжуд бўлгани, модернизмни реалистик ва нореалистик йўналишлар орасидаги зиддиятнинг муайян ижтимоий-тарихий шароитда қуюклашиб, кескин намоён бўлиши, янгиланган назарий асосларга эга бўлиши ва оммалашishi сифатида қараш мумкинлигини таъкидлайди. Эътиборлиси шундаки, модернизм ижодий дастурлари ва ижод амалиёти жиҳатидан турли-туман адабий мактаб ва йўналишлар (экспрессионизм, импрессионизм, символизм, акмеизм ва б.) асосида вужудга келиб, умумий бир эстетик тизим ҳамда ижодий метод сифатида тушунилади. Гарчи мазкур йўналишлар ўзаро фарқлансада, уларнинг кесишадиган умумий нуқталари борки, ана шу ҳамоҳанглик модернизмнинг моҳияти десак, хато бўлмайди. Хусусан, **символизм**нинг инсоннинг ҳиссиёти, қалб кечинмалари, ботиний оламига чуқур кириб бориш; **абсурд**нинг сабаб-оқибат муносабатларини инкор қилиш; **импрессионизм**нинг лаҳзалик таассуротлар ҳамда ассоциацияланиш; **сюрреализм**нинг реаллик чегараларидан ташқаридаги моҳиятни, инсоннинг онг ости қатламларида яширин оламга қадар кириш; **акмеизм**нинг номукамал ҳаёт ҳодисаларини бадиий ўзгартиришга бўлган уриниш; **экспрессионизм**нинг нафақат воқелик, балки ижодкорнинг ҳам эмоционал ҳолати ифодаланиши сингари хусусиятлар модернизмда ўз аксини топди. Шунингдек, адабиётшунос “*ижодда субъективликнинг олдинги ўринга чиқарилиши, мантиқий билишдан интуитив билишнинг юқори қўйилиши*” [8; 177]; онг оқими, яъни қаҳрамон руҳий оламига кириб бориш – психиканинг тажриба, уюшма, хотира каби турли кўринишларини вербал қайд этиш; муаллифнинг хаёлот олами ҳамда гавдалантирилган воқеликнинг такрорланмас ҳодиса сифатида тушунилиши; маънавий, ахлоқий ва сиёсий чекловларсиз фикри ҳамда ҳис-туйғуларини ифодалай олиши ҳам модернизмнинг ўзига хослиги эканини қайд этади.

Юқорида келтирилган таърифлардан англашиладики, гарчи “модернизм” атамаси “янгилик” маъносини билдирса ҳам, унинг моҳиятини “янгича ёндашувлар мажмуи” деб тушуниш, воқеликни ифодалашда аввалдан мавжуд муносабатларнинг тизимлар умумлашмаси, бадиий адабиётда қаҳрамонлар тасвири ҳамда талқинида кўп қиррали назар сифатида қараш мақсадга мувофиқ саналади. Демак, оқимларнинг уйғун шакли деб санаш мумкин бўлган модернизмнинг замирида одам ва олам муносабатларининг моҳиятини теран англаш ётиши, шубҳасиз.

XX аср Америка адабиётида кескин аксини топди, бу бадиий асарлардаги реал ҳаёт тасвирида яққол намоён бўлди. Юқорида таъкидлаганимиздек, XIX асрда бошланган реалистик анъаналар XX асрда ҳам давом этди. Адиблар ижод намуналарида даврнинг эътиборга молик илмий ютуқлари билан бир қаторда, иқтисодий ва ижтимоий жабҳадаги, маънавий ва ахлоқий масалаларга диққатларини қаратишди. Бу эса, ўз навбатида, нафақат асарларнинг мавзуларида, балки ёзувчиларнинг услубида ҳам намоён бўлди. Ижодкорлар асрлар давомида шаклланган анъанавий адабий қадриятлардан бирмунча чекиниб, ҳаётни кенгроқ қамраб олишга, давр муаммоларига чуқурроқ сингиб боришга уринишди. Гарчи аср бошидан ўз устунлигини қўлдан бермаган реализм ҳамда натурализм оқимларининг таъсир кучида сусайиш сезилмаган бўлса ҳам, аммо асрнинг дастлабки ўн йиллигидан кейин уларнинг бошқа адабий оқимлар билан кесишуви, чатишиб кетиши, ўзаро сингиши сезила бошланди.

Натижалар ва таҳлил. Адабиётшунослар янги давр, янги кайфият туғилиши билан оҳори тўқилмаган жавобларга эҳтиёж сезилиши, аслида янги жавобнинг моҳияти эскирдан ҳеч фарқ қилмаслиги, жавобни ҳар бир давр ўз тушунчалари, белгилари билан безашини таъкидлашади [7; 142]. XX аср АҚШ адабиёти вакиллари ҳам тарихий воқеликга муносабатларини ифодалашга, фалсафий ҳамда диний негизлари жиҳатидан қамрашга ва изоҳлашга уринишди. Улар эндиликда шунчаки соф реалистик ёндашув билан қониқишмади, икки жаҳон урушлари, улардан илгари ва кейин бўлиб ўтган тинимсиз сиёсий аёвсиз урушлар ёзувчиларнинг инсон сифатида безовта қилишдан тўхтамаган ажралмас бир қисмларига айланди.

XX аср Америка адабиёти ривожининг асосларидан бири тарихий шарт-шароит экани юқорида санаб ўтилган омиллар экани аёнлашади, дунё миқёсида шиддат билан ривожланаётган саноат ва иқтисоднинг, асоратли урушларнинг таъсири нафақат оддий инсонлар, балки миллатнинг пешқадами саналган ижод аҳлининг ҳам норозилигига сабаб бўлгани яққол кўриниб турибди. Яна бир жиҳат, шубҳасиз, жанг майдонларида, сарсон-саргардонлик йилларида орттирилган жароҳатлардир. Биринчи жаҳон уруши бошланганда, адабиёт дарғаларидан Эрнест Хемингуэй ўн олти, Жон Дос Пассос ўн саккиз, Эдвард Эстлин Каммингс йигирма, Уильям Фолкнер ўн етти ёшда эди. Уларнинг бари ҳали етарлича шахс сифатида Ватан, она диёр ҳақида фикрлари шаклланмай туриб, уруш кечаётган дахшатли ўчоқлари ваҳшатининг гувоҳи бўлишди. [1; 11] Малкольм Коули ўзининг “Exile’s Return: A Literary Odyssey of the 1920’s” асарида мазкур давр, адабий оқимлар, уларнинг тарихий асослари, XX асрнинг дастлабки ўн йилликларида ижод қилган ҳамда юқорида аксарининг номлари қайд этилган ёзувчилар тақдири ва ижод йўлини ўзаро боғлаган уруш, ижод вакилларининг ҳолати, Гертруда Стайн уларни “йўқотилган авлод” вакиллари деб атаганига муносабатини бундай тасвирлайди: “*Whatever the doctrines we adopted during our college years, whatever the illusions we had of growing toward culture and self-sufficiently, the same process of deracination was continuing for all of us.... Normally the deracination would have ended when we were graduated; outside in the practical world we should have been forced to acquire new roots in order to survive. But we weren’t destined to have the fate of the usual college generation, and instead of ceasing, the process would be intensified. Soon the war would be upon us; soon the winds would tear us up and send us rolling and drifting over the wind land.*” [5; 36] Муаллиф таълим олган йилларида ўзлаштирган билимлари, ўзини идора қилиш ва маънавий-маданий тасаввурлар нечоғлик бўлмасин, сафдошларининг ҳаммасида бир хил денационация жараёни кечгани; яъни таълим даргоҳидан ташқарида тамоман ўзга олам уларни кутиб турганини таъкидлайди. Мазкур авлод вакиллари бу оламга мослашишга мажбур эдилар. Бутун авлод уруш сабабли ўз туғилиб ўсган юртидан бегона маконларда турфа воқеликнинг гувоҳи бўлишди. Яққол англашиладики, янги ҳаёт остонасида турган навқирон авлоднинг пок ва самимий туйғулари атрофда мавжуд иқтисодий, маънавий ҳамда мафкуравий таъсирлар остида тубдан ўзгарган, улар кўрган хавф ва зўравонликларни кескин тасвирлаш йўлидан борадиган ижод аҳли сифатида шаклланишди.

XX аср Америка адабиётининг бир қатор забардаст намояндалари насрга янги шакл ва мазмун бериш йўлида бирлашишди. Бу даврда яратилган асарларнинг қамрови ҳам анча кенгайгани диққатга сазовор. З.Фрейднинг таълимоти ва психологларнинг инсон ички кучи, иштиёқ ҳамда руҳий оламга оид қарашлари таъсири сезиларли даражада кўрина бошланди. Биринчи Жаҳон урушида қатнашиб, илк ҳаётий тажрибаларини уруш майдонларда ўтказган адабиёт вакиллари шу қадар катта масштабда асарлар яратишдики, натижада АҚШ миллий адабиётида тематик жиҳатдан бой ва кенг кўламли ҳикоя, қисса ва романлар вужудга келди. Айниқса, 1920-йилларда бу ривожланиш чўққисига чиқди. 1920-йилларни “The Jazz Age” (“Жазз Асри”) ёки “The Era of Wonderful Nonsense” (“Ажабланарли Абсурд Даври”) деб аташади. [1; 15] Ф.Л.Алленнинг “Only Yesterday” (1931), М.Салливаннинг “The Twenties” (1935), И.Клейтон, А.Клейтонларнинг “Books and Battles” (1937) асарларида бу ўн йилликнинг ижтимоий тарихи атрофлича тасвири ҳамда таҳлили келтирилади. Мазкур даврнинг бетакрор тасвири Ф.Скотт Фитцджералд насрий асарларида энг ёрқин аксини топди. Унинг биринчи романи “This Side of Paradise” (1920) унга етарли шухрат келтиргани боис ёзувчи Нью-Йоркга кўчиб ўтди ҳамда Жазз асри воқеликларини жиддий кузатувлар асосида ҳикоя, роман ва қиссаларида гавдалантирди. Адибнинг роман ва ҳикоялари бир неча характерли жиҳатларни қамраб олди: мустақил фикрлайдиган ва эркин аёллар, уларнинг жамиятдаги ўрни тасвири; муваффақиятга эришган бой инсонлар, ижтимоий мавқеъ ва инсоний фазилатлар таназзули; азалдан мавжуд ижтимоий ва иқтисодий анъаналарга янгича ёндашув; умуман олганда, мазкур авлод гувоҳи бўлган, маълум муддат асоратлари сабабли барқарор руҳий ҳолатга қайта олмаган психологик тарангликлар. Айниқса, “The Great Gatsby” (1925) 1920-йилларни энг тиниқ ижтимоий акс эттира олган ҳамда энг сара замонавий Америка романларидан бири бўлди. Унда муаллиф америкаликлар шахсиятига мулкнинг психологик таъсирини таҳлил қилди, ўта тежамкор услуби билан жамиятнинг чуқур қатламларига қадар тасвирда аниқликга эриша олди.

XX аср модерн адабиёти ривожиди Х.Л.Мэнкен ҳамда С.Льюисларнинг ижоди ўзига хос ўрин эгаллади. Ижоди Биринчи Жаҳон урушидан кейинги йилларга тўғри келган бу адиблар ҳам ўз замондошлари каби умидсизлик, лоқайдлик, хусусан, “Америка орзуси”га бўлган ишончсизликни тасвирлашди. С.Льюис ўзининг пародия, мимесис ва сатирик реализм борасидаги ўзига хос иқтидори билан миллат адабиётини янада бойитди. Ёзувчи сафдошлари каби ўзининг “Main Street” (1920), “Babbitt” (1922) сингари асарларида жамиятнинг ўрта қатлами вакилларининг муғамбирликлари

хамда иккиюзламачиликларини шафқатсиз сатира орқали танкид қилади. “Arrowsmith” (1925)да, эса, хатто фанда ҳам қабоҳат аралашгани қаламга олинади.

Шунингдек, бу даврда аёл ижодкорларнинг ҳам ижоди эътиборга молик. Э.Уортон ва Э.Глазгоуларнинг насрий ижод намуналарида мамлакатнинг шарқи ва жанубида содир бўлган ижтимоий ўзгаришлар киноя орқали тасвирланди. Гарчи Э.Уортон ижоди Х.Жеймс насрининг эстетик қуввати жиҳатидан сустроқ туюлса ҳам, аммо ҳар иккала носирлар асарларида жамиятнинг юқори қатламига мансуб қаҳрамонлар чизгиларида хоҳиш ва мақсад йўлида мослашувни мураккаблаштирадиган одоб-ахлоқ меъёрларининг такомиллашуви нақадар ўнғайсиз вазиятларни келтириб чиқаришини ифодалашди. “House of Mirth” (1905)да оналар ҳукмрон жамиятда қаҳрамон таназзули акс этирилса, “Ethan Frome” (1911) and “The Custom of the Country” (1913) ахлоқий меъёрларнинг шиддат билан суствлашувидан хавотири боис китобхонни огоҳликка чақиради, аммо “The Age of Innocence” (1920) Францияда, ватанидан узоқда яшаган йилларида яратилган бўлиб, ёзувчи ҳаётининг дастлабки йилларининг хавф-хатарларини гўзал дамлари билан бирга соғинч билан тасвирлайди. Э.Глазгоунинг энг сара “Barren Ground”, “The Romantic Comedies” (1926), “They Stooped to Folly” (1929) сингари ижод намуналари мазкур жараёнда янги мазмун ҳамда шакл касб этгани эътиборни тортади.

XX асрнинг биринчи ярмида Э.Хемингуэй нафақат Америка адабиётида, балки жаҳон адабиётида энг таниқли ёзувчилардан бирига айланди. Кўплаб ҳикоялар, бир қатор диққатга сазовор роман ва қиссалар муаллифининг ўз ёзиш қолипи мавжуд эди. 1940-1950-йилларда ўнлаб ижод вакиллари унинг бу услубини ўрганишга уринишди, аммо бесамар бўлди, чунки бу бадиий усул ва воситаларни бевосита Э.Хемингуэй ўзи яратгани туфайли, ўзгалар уларни тушуна олишмасди.[6;24] Биринчи Жаҳон уруши инсониятни ишончидан айирди, кундалик ҳаётни мазмунсиз қилиб, уни бўшлиқга айлантирди, шу жиҳатдан олиб қараганда услуб, яшаш тарзи аҳамият касб этдики, “йўқотилган авлод” вакиллари учун ҳам воқеликни ижодда тасвирлаш ҳаётларининг мазмунига айланди. Даврнинг парчаланган инсонлари типик тасвирини Э.Хемингуэйнинг “In Our Time” (1925) ҳикоясида Ник Адамс, “The Sun Also Rises” (1926) романида Жек Барнс ҳамда “A Farewell to Arms” (1929) романида лейтенант Фредерик Генри мисолида кўриш мумкин.

XX аср Америка шеърияти Э.Паунднинг “Make it new” (“Янгиланг”) деган чақириғи остида тубдан ўзгаришга юз тутди. Т.С.Элиот, Э.Паунд, Г.Стайн, Э.Э.Каммингс, М.Мур сингари модернист шоирларнинг шеърий асарлари туфайли Америка шеър санъати ўзгача моҳият ҳамда кўриниш касб этди. Айнан шу ижодкорларнинг XX аср модерн насрига ҳам ҳиссаси салмоқли бўлди. Т.С.Элиот, Г.Стайн ва бошқа намояндлар қўллаган бадиий усул ҳамда техникалар насрга ҳам кўчди. Коллаж, ассоциацияли фикрлаш, сўз ўйини ҳамда насрдаги дадил тажрибаларни романдаги модернизмнинг характерли жиҳатлари сифатида санаш мумкин.

Модернизмнинг ёркин аксини Ж.Д.Пассоснинг “One Man’s Initiation” (1917), “Three Soldiers” (1921) ҳамда муваффақиятли “Manhattan Transfer” (1925) романларида кўриш мумкин [6; 31] “Three Soldiers” романи мавжуд анъаналарни давом эттиради, китобхон юксак қизиқиш билан уч қаҳрамоннинг саргузаштларини кузатади ва асар тасвирида мутаносиблик устунлиги сезилиб туради. Ж.Д.Пассоснинг уруш асоратлари ва ғайриинсонийликга нисбатан нафрати диққатни тортади, асарнинг тўлиқ ҳамда етарли баёнга эга сюжет воқеалари давомида ҳиссиётга берилувчан навкирон Гарвард битирувчисининг лоқайд инсонга айланишининг гувоҳи бўлиш мумкин. Асар ачинарли якун топади. Ёзувчи “Manhattan Transfer” романида ўзгача ёндашув, услубини кўрсата олди. “Three Soldiers” романи марказида уч қаҳрамон тақдири турса, “Manhattan Transfer”да деярли саккиз бош қаҳрамон ва олти ёрдамчи образлар тақдири асар марказини ташкил этади. Романда қаҳрамонлар ҳаётининг бир-бири билан моҳирона кесишуви эътиборни тортади, асар китобхонга услублар аралашмаси сифатида тортиқ қилинади. Воқеалар ўтмиш, ҳозир ва келажак билан боғлансада, асар замони 1920-йилларни қамраб олади.

Ж.Д.Пассоснинг энг муваффақиятли асари сифатида кейинчалик ёзувчи жамлаб, битта минг бетли китобга айлантирган, “The 42’nd Parallel” (1930), “1919” (1932), “The Big Money” (1936) романларини ўз ичига олган “U.S.A” трилогиясини санаш мумкин. Мазкур кенг қамровли трилогия Америка ҳаётини 1905-йилдан 1935-йилгача даврни тасвирлайди ва унда кўплаб муҳим тарихий қаҳрамонлар акс эттирилади. Бу романда ҳам образлар ҳаёти ўзаро кесишади. Асар қаҳрамонлари – саноатчилар, инкирозга учраган ва муваффақиятли тадбиркорлар, интилувчан актрисалар, жамоат ташкилотчилари, мухбирлар, матбаачилар, дайдилар, меҳнаткашлардан чикган лидерлар, хор кўшиқчилари, иш ташловчилардир. Асарда нафақат тўқима образлар, балки реал қаҳрамонлар ҳам мавжуд: социалист лидер ва беш марта президентликга номзоди қўйилган Ю.В.Дебс; селекционер ва боғбон Л.Бёрбанк; пўлат магнати Э.Карнеги; ака-ука Райтлар; архитектор Ф.Л.Райт; раққоса

И.Дункан; газета магнати У.Р.Херст; актёр Р.Валентино; автомобиль ишлаб чиқарувчи Г.Форд; президент Т.Рузвельт; шоир ва журналист Ж.Рид ва бошқалар. Ж.Д.Пассос ўзининг модернистик услубини реаллик ҳамда тўқима ҳаёт тасвири ўртасидаги кесишувни олиб ташлаганида намоён қилади, яъни бутунлай реал ҳаёт ёки тўлиқ тўқима ва ҳаммаси ўзаро боғлиқ. Бошқача айтганда, роман реал ҳаёт ҳамда муаллиф ижодий ҳаётининг аралашмасидан иборат.

Хулоса. XX аср Америка модернизмини тарихий шароит ҳамда ижтимоий муҳит вужудга келтирди. Мазкур жараёнда ёзувчилар янги услуб йўлидан бориб, шакл ҳамда мазмун жиҳатидан ўзига хос асарлар яратишди. Хусусан, носирлар Э.Хемингуэй, Ф.Скотт Фитцджералд, Х.Л.Мэнкен, С.Льюис, Э.Уортон, Э.Глазгоу, Ж.Д.Пассосларнинг ҳиссаси беқиёс бўлди. Улар қамрови кенг, услублар қоришмасидан иборат, сермазмун асарлари билан нафақат XX аср АҚШ, балки жаҳон адабиётида ўчмас из қолдиришди.

АДАБИЁТЛАР:

1. *Ahmed N.H.M. Techniques of Psychological Novel in 20th Century American Literature as Exemplified by the works of Henry James and William Faulkner. – A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for Ph.D. Degree in English Language (Literature), 2015. – P. 186.*

2. *Жаҳон адаблари адабиёт ҳақида. (Озод Шарафиддинов таржималари). – Т.: Маънавият, 2010. – Б. 392.*

3. *Каримов Х. Адабиёт назариясининг илмий асослари. – Т.: Янги нашр, 2010. – Б. 135.*

4. *Cuddon J.A. Dictionary of Literary Terms & Literary Theory. – E: Penguin Books, 1999. – P. 991.*

5. *Cowley M. Exile's Return: A Literary Odyssey of the 1920's. – N.Y.: Penguin books, 1976. – P.342.*

6. *Lathbury R. American Modernism (1910-1945). American literature in its historical, cultural, and social contexts. – N.Y.: Facts on File, 2006. – P.96.*

7. *Норматов У., Ҳамдам У. Дунёни янгича кўриш эҳтиёжи. - Жаҳон адабиёти, № 12, 2002. – Б. 206.*

8. *Қуронов Д. ва б. Адабиётшунослик лугати. – Т.: Академнашр, 2013. – Б. 408.*